

EN LETT ANTENNELIG CANNABISDEBATT

Jørgen G. Bramness, j.g.bramness@medisin.uio.no

Professor, dr.med. og leder av Senter for rus og avhengighetsforskning (SERAF), Universitetet i Oslo

DE SENERE ÅRENE har det kommet flere oppsummeringer av cannabis' skadevirkninger (Room, Fisher et al. 2010; Hall 2014).¹ Vurderingene har blitt mer balanserte: skadevirkningene er ikke så store som mange hevdet tidligere, men er heller ikke fraværende. Samtidig er det bekymring for hvordan internasjonal cannabislovgivning fungerer. Mange hevder at de samfunnsmessige kostnadene av kriminalisering er for høye. Organisasjoner og enkeltland har kommet med utspill for å omgjøre avtaler som regulerer omsetningen av illegale rusmidler (Jahangir, Fuentes et al. 2011). I 2016 skal FN diskutere disse avtalene, og mange mener at dette er en god anledning til at de endres. Debatten har fått gjenklang i Norge. Forskere som har interessert seg for cannabis som kulturelt fenomen har også tatt til orde for endring i perspektiver og vurderinger (Pedersen 2011), ikke minst fordi vår lovgivning nå bidrar til å marginalisere brukere. I USA har et økende antall stater tillatt meget liberal bruk av medisinsk cannabis, og flere stater har legalisert stoffet. Uruguay var det første landet som legaliserte, men flere land i Europa har så godt som avkriminalisert bruk. På den annen side har noen forskere vært klart mer skeptiske og har f.eks. påpekt at andre lands funn om kun marginal økning i cannabisbruk ved liberalisering ikke uten videre er relevante for Norge, fordi bruken i utgangspunktet er langt lavere her, med et større potensial for økning (Bramness, Bretteville-Jensen og Rossow 2009). Mine egne innlegg har framfor alt dreiet seg om at det faktisk finnes skadevirkninger, ikke minst knyttet til ulykker ved påvirkning, avhengighet, men også psykisk og somatisk sykdom (Bramness 2013).

Med dette bakteppet har cannabis vært debattert mye i Norge de senere årene. En del mener imidlertid at debattklimaet er dårlig: «meninger som avviker fra normen blir bortvist som useriøse eller uansvarlige, eller aller helst oversett fullstendig» (Øystein B. Gaasmyr i *Bergens Tidende* 07.03.2012 eller Mathias Fisher på *Minervas* hjemmesider 30. oktober 2013). Slike karakteristikker inspirerte meg til å se nærmere på den norske cannabisdebatten de siste årene. Er den omfattende? Nyansert eller unyansert? Hvem er deltagerne? Hvilke er argumentene?²

For å ta hovedinntrykket først: Debatten i Norge er – så langt jeg kan vurdere – omfattende, mangfoldig og i økende grad lett å sette i gang. Cannabisdebatt synes å selge aviser, og skal vi dømme etter det som trykkes, er det en diskusjon hvor mange syn får slippe til. Ulike nasjonale eller internasjonale hendelser er ofte utgangspunkt. Et eksempel var da et ekspertpanel med størrelser som Richard Branson, Kofi Annan og Thorvald Stoltenberg i juni 2011 gikk inn for å legalisere enkelte narkotiske stoffer. Deres argument var kort sagt at «krigen mot narkotika» (*war on drugs*) hadde for høye kostnader (Jahangir, Fuentes et al. 2011). Et annet eksempel da president

Barack Obama uttalte at marihuana ikke er farligere enn alkohol (Remnick 2014). Det har også fått en viss oppmerksomhet at cannabisforbruket i Nederland, Portugal og USA ikke har økt til tross for liberalisering (i Bramness og Bretteville-Jensen 2014 stiller vi spørsmål ved om resultatene er overførbare til Norge). Når sønnen til leder i Arbeiderpartiet, Magnus Slagsvold Støre, hevder at norsk narkotikapolitikk befinner seg i et «strutsehull» (Johansen og Slagsvold Støre 2014), skaper det også debatt.

Aktører som sier det samme hver gang

Et annet trekk ved diskusjonene er resirkulering av gamle argumenter. Debatten blir ganske forutsigbar. På den ene siden står liberalistene: Foreningen for human narkotikapolitikk (FHN), enkeltpersoner og noen forskere som mener vi må gjøre noe med en forfeilet politikk. På den andre siden står bl.a. ACTIS, Forbundet mot rusgift (FMR) og Norsk narkotikapolitiforening, som synes å være tilhengere av nåværende politikk.

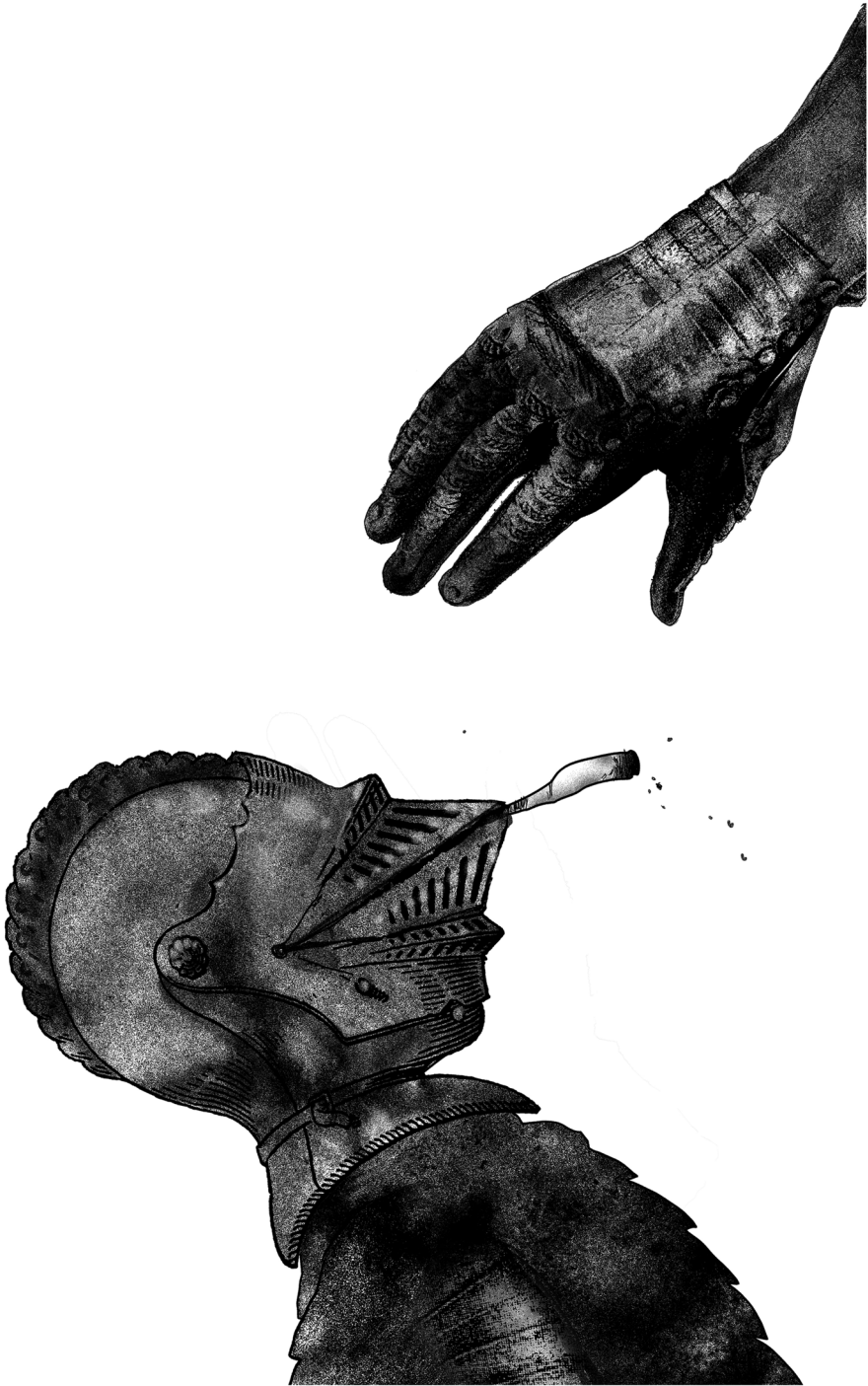
En gjenganger er også at lokallag av ulike partier (sv og Venstre), eller partienes ungdomsorganisasjoner (Venstre, FrP og Høyre), går inn for cannabisliberalisering eller -legalisering. På denne bakgrunn er kanskje den unisone politiske enigheten blant moderpartiene på landsplan om fortsatt forbud, oppsiktsvekkende. Unntaket her er så langt Miljøpartiet De Grønne, men det spørs hvor lenge partiets legaliseringsstandpunkt blir stående – også her er man naturligvis redd for å tape stemmer. Frykten for velgernes dom er nok også en del av bakgrunnen for at legaliseringstilhengere som Jan Arild Snoen og andre profilerte liberale skribenter i miljøet rundt Civita og *Minerva*, så langt ikke har hatt partipolitisk gjennomslag overhodet, heller ikke under en borgerlig regjering.

En annen hendelse som illustrerer partienes rolle, var da en ung stortingspolitiker med tilknytning til Høyre fra Bergen ble siktet i narkotikasak (Haga, Christophersen et al. 2014). Da dette skjedde, falt Unge Høyre veldig snart inn i folden.³

De politiske kostnadene med å snakke om endring i cannabispolitikken vurderes sannsynligvis som å være for høye.

Forskere, vikarierende argumentasjon og harde utfall

I den norske debatten synes det å være overraskende lett å engasjere eksperter, folk med klinisk erfaring og forskere. Dette er annerledes enn for eksempel i Sverige, hvor folk med klinisk eller forskningskunnskap er mer fraværende. Nå er svenskene generelt mer konservative i sin holdning til rusmidler. Norske eksperters debattvillighet kan ha ulike årsaker, kanskje vi snakker om tre typer agendaer. For det første kan man ha et sterkt standpunkt *for* eller *imot* legalisering. For det andre kan man være idealist og ha et ønske om å opplyse en opphetet debatt med akademiske argumenter. For det tredje er en lett antennelig cannabisdebatt en takknemlig arena for å bli synlig i media, også for akademikere.

Det vil si: Noen akademikere har helt klart et uttalt eller underliggende standpunkt for eller mot legalisering, om enn ofte nokså forkledt. Det brukes et akademisk språk og en balansert form, men framlegges kun forskning som støtter det ene synet. Forskeren trår da ut av forskerrollen og blir i realiteten aktivist eller politiker. Dette kan vedkommende selvsagt godt gjøre, men da bør man gjøre det ekstra klart hvilken hatt man har på.

En jeg imidlertid synes *har* opptrådt ryddig, er professor i sosiologi, Willy Pedersen, som i fjor gikk ut og sa han hadde forandret mening fra tidligere, og nå anså cannabis for å være mindre farlig enn alkohol.⁴ Det krever akademisk redelighet å si at man forholder seg som forsker til et emne og lar evidensen styre konklusjonen. Politisk sett får man stor fallhøyde, men Pedersen er ikke politiker.

Det er verdt å merke seg at cannabisdebatten er en debatt med mange sterke uttrykk. Det er ingen nyhet at nettdebattanter bruker mange harde ord, men vi finner det også på papir. Det brukes ofte sterke uttrykk om dagens politikk som «dobbelmoralisk», «Saddam», «Gestapo», som i «Sovjet», «propaganda», «[Norsk narkotikapolitikk] ... er menneskeofring» osv. Beskyldninger og anklager sitter løst.

Noen kommentarer til liberaliseringsdebatten

Argumentene for og mot liberalisering er nesten de samme, bare med motsatt fortegn. Narkotikapolitikken «fungerer» vs. narkotikapolitikken «fungerer ikke», cannabis er «helseskadelig» vs. cannabis er «ikke helseskadelig», og da på alle områder (hjerter, lunger, psykose, avhengighet osv.). Narkotikapolitikken-har-ikke-virket-argumentet har typisk tre nivåer:

- 1 Narkotikapolitikken har ikke virket etter intensjonen (det er flere som bruker, ikke færre)
- 2 Narkotikapolitikken hindrer ingen i å bruke narkotika (det er like mange brukere som det ville vært uten denne politikken)
- 3 Narkotikapolitikken fører til mer narkotikabruk (det er flere brukere med denne politikken enn det ville vært med en annen politikk)

La meg knytte noen kommentarer til dette. Først: Det er relativt bred enighet om 1), men når det gjelder 2) og 3), vil jeg si det mangler empiri. Likevel hevdes disse nokså løse standpunktene ganske ofte og med stor kraft.

Det suppleres imidlertid med argumenter for liberalisering av cannabis som har en viss støtte i forskningslitteraturen, for eksempel at cannabis er mindre farlig enn alkohol, og at cannabis er mindre avhengighetsskapende enn mange andre stoffer.

Men det kjennetegner også debatten at argumenter som har *en* viss vitenskapelig støtte brukes langt utover hva det er dekning for. Ta påstanden om at cannabis er mindre farlig enn alkohol. Dette «funnet» var konklusjonen etter diskusjon på et møte blant tilfeldig sammensatte eksperter (Nutt, King et al. 2007). Konsensus mellom eksperter anses å være en svak form for evidens. Konklusjonen bygger dessuten

på noen tvilsomme forutsetninger. Ekspertene mente at alkohol var mer skadelig enn cannabis, men dette var kanskje mest på grunn av den utbredte bruken? Og så kunne man legge til en formulering som skulle selge godt i media: «Hadde man skullet begynne fra begynnelsen i dag og valgt seg ett rusmiddel – så ville man kanskje valgt cannabis framfor alkohol». Problemet er jo at man ikke velger «fra begynnelsen». Alkohol er etablert; cannabis kommer i tillegg (Pape, Rossow og Storvoll 2009). Det er lite empirisk grunnlag for å forvente en overgang fra alkohol til cannabis, og skadevirkningene av sistnevnte, uansett hvor små de er, vil komme i tillegg til alkoholens skadevirkninger.

De klassiske argumentene mot liberalisering av cannabis har vært: 1) Vi trenger ikke et rusmiddel til. 2) Cannabis er skadelig. Vi ser at folk får livet sitt ødelagt. 3) Cannabis fører til avhengighet. 4) Vi ser nedsatt kognisjon og schizofreni hos dem som bruker cannabis.

Også med disse argumentene trekkes det for vide konklusjoner. At folk får ødelagt sitt liv av cannabis, bøtes ikke på av forbud. Det er få eller ingen bevis for at den illegale statusen stoffet har gjør situasjonen bedre. Vi forbyr ikke alle stoffer som skaper avhengighet. Trolig er nettopp cannabis' lave avhengighetspotensial et av de bedre argumentene for liberalisering. Og ja, folk som har psykoser blir verre av mange rusmidler, også cannabis, men det er lite eller ingen evidens for at cannabis skaper schizofreni eller nedsatt kognisjon. Man kan heller ikke si at man blir «dum» av å bruke cannabis, for antagelig har brukere i gjennomsnitt lavere kognitive evner i utgangspunktet (Kraft 2013).

I tillegg kommer andre påstander med svak dekning – på begge sider. Når liberalistene for eksempel hevder at den norske cannabispolitikken ikke har hindret noen i å bruke cannabis, at skadevirkningene av den norske cannabispolitikken er store i Norge, eller at de negative konsekvensene av cannabisbruk er så små at de nesten kan ses bort fra, dreier det seg om grove overdrivelser. Men det er også en del myter blant de restriktive, for eksempel når det heter at cannabis er et meget farlig stoff, at bruken av cannabis er inngangsporten til sterkere stoffer, eller at cannabis kan være årsaken til langvarig psykose og kognitiv svikt. Slike påstander bygger på svak empiri, og de blir ikke sannere av at de gjentas ofte. Det kan selvsagt være vanskelig for dem med liten fagkunnskap å skille valide argumenter fra løse påstander. Som forsker har jeg sett det som min oppgave i debatten å forsøke å bidra til å klargjøre dette skillet. Dette gjelder også diskusjonene om grenseoppganger mellom cannabis og medisin.

Medisinsk bruk

Cannabis er godkjent for medisinsk bruk mange steder i verden, også i noen grad i Norge. Vi bruker derivater, ekstrakter eller syntetiske varianter. Mange liberalister tar slik bruk i noen grad til inntekt for at det skjer en liberalisering, mens noen restriktive opplever dette som et knefall overfor et farlig produkt.

I mine øyne blir det ofte usaklig å dra inn medisinsk bruk av cannabis i debatten (Bramness 2015). Like lite som bruken av morfin ved smerter eller hjerteinfarkt brukes som argument for frislipp av opioider, er medisinsk cannabisbruk et argument for hasjlegalisering. Men det er selvfølgelig heller ikke et kontraargument mot medisinsk bruk at personer kan ruse seg på middelet.

Samtidig er det en del historier om folk som «står fram» og har fått det radikalt bedre med cannabis brukt der det er svak evidens for effekt: ADHD, angst eller søvnproblemer. Vi kan ikke vite at cannabis ikke virker ved disse tilstandene. Tvert imot tyder nyere forskning på at det kan ha noe for seg. Men forskning gjenstår, og opplevd effekt er under enhver omstendighet ikke et godt medisinvitenskapelig argument for liberalisering. Det anvendes generelt ofte en medisinsk diskurs. Flere hevder at man ikke kan forebygge problemene rundt cannabisrøyking med restriksjoner – her trengs heller behandling. Mange av dem som ellers synes det er bedre å forebygge enn å behandle, innehar i cannabisdebatten et motsatt synspunkt. *Helt liberal* er man altså likevel ikke! Om det er for å sukre pillen eller fordi man faktisk tror på forebygging gjennom restriksjoner er uvisst, men noen tar også til orde for en Vinmonopol-lignende ordning.

På den motsatte siden står klinikere fram og sier at «dere vet ikke hvor jævlig cannabis er» (se for eksempel Tveit, Kristensen og Berge 2014). Den bekymrede kliniker ser avhengige henge igjen i cannabisproblemer over tid, en avhengighet det dessuten kan være vanskelig å behandle. Undersøkelser har da også vist at 5–15 % av dem som bruker cannabis blir avhengige (Hall, Solowij og Lemon 1994). Men er behandlere sikre på at dagens forbud hindrer avhengighet og hjelper den avhengige?

Det er på den ene siden klart at en kliniker som har behandlet folk som sliter med avhengighet av cannabis, gjerne vil være skeptisk til liberalisering. På den annen side kan dette representere en nærsynthet hvor også klinikere blir emosjonelle. Vi vet jo dessuten hvor lite inntrykk historier om alkoholavhengighet gjør på opinionen. Er det grunn til å tro at lignende historier om cannabis vil ha en annen funksjon?

En viktig debatt?

Til sist: Er cannabisdebatten viktig? Får den for mye oppmerksomhet i forhold til viktighet? Og vil den ha effekt på hvordan den norske lovgivningen kommer til å utvikle seg? Mitt svar er at vi har å gjøre med en heftig, levende, provoserende og livlig debatt om et tema som antageligvis ikke er så viktig. Det vil si: I det rådende politiske klima vil det trolig ikke skje så mye med lovgivningen uansett. Temperaturen i debatten står med andre ord ikke i forhold til muligheten for endringer.

David Nutt sier i sin bok *Drugs – without the hot air* (2012) at det finnes en uttalt allianse mellom media og politikere når det gjelder å være «tough on drugs». Tilsynelatende tjener både avisene (økte opplagstall) og politikere (flere stemmer) på å framstille ulike rusmidler som langt farligere enn de er.

Men slik er det *ikke* i den norske cannabisdebatten. Vi finner ingen skandaleoppslag om cannabis' skadevirkninger, og de fleste politikere virker egentlig lite interes-

sert i å ta denne debatten. Hvorfor er det slik? Mangler politikere en alternativ tenkemåte til å være «tough on drugs»? Internasjonalt er det få kolleger som uttaler seg positivt om cannabis. Presidentene Mujica i Uruguay og Obama i USA er unntakene som bekrefter regelen. I Norge snakker bare folk som står litt på siden av dagspolitikken om en annen cannabispolitikk.

Min påstand er at politikere ikke finner ordene for å diskutere lovgivningen rundt cannabis på en grei og fordomsfri måte. For noen år siden holdt riksadvokat Tor Aksel Busch et foredrag om straffnivået i narkotikasaker (VG-redaksjonen 2008). Han ønsket en debatt om straffnivået, og han understreket at han ikke ville ha en legaliseringsdebatt. Han fikk nok en gang en legaliseringsdebatt. Alle som deltok ble avtvunget et standpunkt: «for» eller «mot» legalisering. Nettopp fordi temperaturen i debatten straks ble veldig høy, var nyanser vanskelig og polarisering følgen.

Aftenposten har dessuten vist at et stort flertall i befolkningen ikke vil ha en legalisering (Torset, Halvorsen og Vedeler 2014). Kanskje forklarer dette politikernes motvilje mot en nyansert diskusjon. Med en så massiv opinion imot endring vil bare folk i «randsonen» – kommende politikere, politikeres nærstående og tidligere politikere – snakke om dette.

Men noe av problemet ligger også hos debattdeltagerne selv. Det er vanskelig å delta i debatten uten å bli avkrevd et standpunkt. Er du for eller mot liberalisering? Selv har jeg forsøkt ikke å ta et standpunkt, men mistenkeliggjøres. Komplekse avveininger underkjennes. Du skal ikke si mye om cannabis' skadevirkninger før du blir karakterisert som mørkemann. Eller om at det ikke er så farlig før du blir kalt liberalist.

Finnes det en vei ut? Dette synes vanskelig i dag, særlig for sentrale politikere. Men kanskje er resten av debatten *i seg selv* et forsøk på å finne et språk, en løsning, en åpning for en fordomsfri samtale på området. Mange av de mer bastante uttalelsene bidrar selvsagt ikke til dette, og gjør debatten uinteressant polarisert. Andre bidrag åpner for mer eksplorerende innganger. Om sistnevnte får – og tar – større rom, blir kanskje debatten viktigere.

Noter

- 1 Artikkelen baserer seg på et innlegg holdt på Nordens Velfærdcentrums konferanse i Stockholm 29. august 2014. Forfatteren ønsker å takke SIRUS-biblioteket ved Johanne Longva og Bente Vassbotn ved SERAF for hjelp til å tilrettelegge materialet.
- 2 Jeg har gått gjennom alle debattartikler og reportasjer (ikke redaksjonelle kommentarer/ledere) publisert i papiravisene til *Adresseavisa*, *Aftenposten*, *Bergens Tidende*, *Dagbladet*, *Dagsavisen* og VG i perioden januar 2011 til mai 2014.
- 3 Sammenlign Madeleine Tennebekk (leder i Unge Høyre i Bergen) i *Bergensavisen* 24.04.2012: «Vi vil ha en streng, men lovlig regulert omsetning av cannabis», med generalsekretær Christopher Wand i Unge Høyre på NRK 05.03.2014: «Unge Høyre har som Høyre nulltoleranse på bruk av narkotika».

- 4 Sammenlign Willy Pedersen i *Aftenposten* 21.08.2007: «Hasj er farlig. Ny forskning fjerner tvil» og Willy Pedersen i *Aftenposten* 23.05.2014: «Hasj er mindre farlig enn alkohol».

Litteratur

- Bramness, J. G. (2013). «Psyriske og medisinske følger av cannabisbruk». I A. L. Bretteville-Jensen, *Hva vet vi om cannabis?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Bramness, J. G. (2015). «Cannabis som medisin». *Tidsskr Nor Laegeforen* 135(3): 252–253.
- Bramness, J. G., A. L. Bretteville-Jensen og I. Rossow (2009). «Cannabislegalisering: Forførende forskningsformidling». *Morgenbladet*, 13. november.
- Bramness, J. G. og A. L. Bretteville-Jensen (2014). «Legalizing ut ...?». *Dagbladet*, 6. februar.
- Bretteville-Jensen, A. L. (2013). *Hva vet vi om cannabis?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Haga, A., R. Christophersen, P. A. Mæland og P. Lindberg (2014). «Ruller opp narkonettverk i Unge Høyre». *Bergens Tidende*, 26. februar.
- Hall, W. (2014). «What has Research over the Past two Decades Revealed about the Adverse Health Effects of Recreational Cannabis Use?». *Addiction* 109: early online.
- Hall, W., N. Solowij og J. Lemon (1994). *The Health and Psychological Consequences of Cannabis Use*. Canberra, Australia: Australian Government Publish. Serv.
- Jahangir, A., C. Fuentes, C. Gaviria, E. Zedillo, F. H. Cardoso, G. Papandreou, G. P. Shultz, J. Solana, J. Whitehead, K. Annan, L. Arbour, M. Cattai, M. V. Llosa, M. Caspers-Merk, M. Kazatchkine, P. Volcker, R. Branson, R. Dreifuss og T. Stoltenberg (2011). *War on Drugs. Report of the Global Commission on Drug Policy*. Wien: WHO.
- Johansen, P.-Ø. og M. J. Slagsvold Støre (2014). Kronikk: «Ruspolitikken må opp fra strutsehullet». *VG*, 17. mars.
- Kraft, P. (2013). «Konsekvenser av cannabisbruk for arbeid og utdanning». I A. L. Bretteville-Jensen, *Hva vet vi om cannabis?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Nutt, D. (2012). *Drugs Without the Hot Air*. Cambridge: UIT Cambridge.
- Nutt, D., L. A. King, W. Saulsbury og C. Blakemore (2007). «Development of a Rational Scale to Assess the Harm of Drugs of Potential Misuse». *Lancet* 369(9566): 1047–1053.
- Pape, H., I. Rossow og E. E. Storvoll (2009). «Under Double Influence: Assessment of Simultaneous Alcohol and Cannabis Use in General Youth Populations». *Drug Alcohol Depend* 101(1–2): 69–73.
- Pedersen, W. (2011). «Alkohol – vårt farligste rusmiddel». *Aftenposten*, 5. desember.
- Remnick, D. (2014). «Going the Distance. On and Off the Road with Barack Obama». *The New Yorker*, 27. januar.
- Room, R., B. Fisher, W. Hall, S. Lenton og P. Reuter (2010). *Cannabis Policy. Moving Beyond the Stalemate*. Oxford: Oxford University Press.
- Torset, N., B. Halvorsen og M. Vedeler (2014). «Bare 13 prosent vil gjøre det lovlig å røyke hasj og marihuana i Norge». *Aftenposten*, 11. juni.
- Tveit, H., Ø. Kristensen og H. Berge (2014). «Absurd å gjøre cannabis lovlig». *Aftenposten*, 10. juli.
- VG-redaksjonen (2008). «Riksadvokaten vil ha cannabisdebatt». *VG*, 11. november.